

ANNA SOBCZYK-GĄSIOREK

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu

Zakład Edukacji Środowiskowej

e-mail: asobczyk@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0003-0178-7530

DOI: 10.34813/ptr1.2020.9

Świętowanie Bożego Narodzenia na podstawie rysunków dzieci – studium porównawcze na przykładzie Polski, Austrii i Włoch

Celebrating Christmas based on children's drawing –
comparative study on the example of Poland, Austria and Italy

Abstract. Christmas is one of the most important holidays not only for Christians, but also for people not associated with this religion. For some it is a holy time, referring to the sphere of the sacred, for others a period of family or group meetings, for others simply a time of winter rest. However, it is experienced in the context of events and signs whose origin is Christian. Today, these signs and events are given different meanings, often different from the culture from which they originated. This article is about the specifics of celebrating Christmas in Poland, Austria and Italy, based on children's drawings. When analyzing visual performances, the area of the image itself was adopted, i.e. the content and form of drawings of children at a younger school age. In particular, an attempt was made to diagnose dominant symbols related to the celebration of Christmas in Polish, Austrian and Italian families.

Keywords: Christmas, celebration, religiosity, child's drawing

Wstęp

Święta Bożego Narodzenia to jedno z najważniejszych świąt nie tylko dla chrześcijan, ale również dla ludzi niezwiązanych z tym wyznaniem. Dla jednych jest to czas święty, odnoszący się do sfery *sacrum*, dla drugih okres spotkań rodzinnych lub w gronie przyjaciół, dla innych po prostu czas wolny. Jest on jednak przeżywany w kontekście zdarzeń i znaków, których pochodzenie ma charakter chrześcijański. Znakom tym i wydarzeniom nadawane są dziś różne znaczenia, często daleko odmienne od kultury, z której wyrosły. Niezależnie od przemian kulturowych tradycja Bożego Narodzenia jest wciąż żywa, co potwierdza literatura przedmiotu i liczne badania. Nieco odmiennie świętuje się Boże Narodzenie w Polsce, we Włoszech i w Austrii, jednak wszędzie panuje klimat oczekiwania na świąteczne spotkania, obdarowywanie życzeniami i prezentami, zapachy świątecznych potraw, dekorowanie choinek, śpiewy bożonarodzeniowe (Falanga, 2005, s. 15–23). Przedświąteczne oczekiwanie to czas bardzo bogaty wizualnie z charakterystycznymi motywami biblijnej sceny Bożego Narodzenia, ale też świerku, ostrokrzewu, jemioli, wieńców adwentowych, z dominantą nasyconej czerwieni i soczystej zieleni. To czas radości i rodzinnych spotkań. To czas przeżyć religijnych, świątecznego oderwania od codzienności i wypoczynku.

Podjęty w artykule problem dotyczy sposobów świętowania Bożego Narodzenia widziany oczami dzieci różnych narodowości: Polski, Austrii i Włoch. Kraje te zostały wybrane nieprzypadkowo. Kultura każdego z nich wyrasta z tradycji katolickiej, a jednocześnie trajektoria zmian społecznych, kulturowych i religijnych nadała tej tradycji wyznaniowej inne znaczenia i funkcje społeczne. Polska to kraj stosunkowo kulturowo i wyznaniowo monolityczny. Społeczeństwo włoskie, choć silnie przywiązane do tradycji katolickiej, jest dziś nie tylko mocno zlaicyzowane, ale także zaznaczają swoją obecność kultury i religie licznie przybyłych emigrantów. Austria jest z kolei krajem najbardziej zlaicyzowanym. Religia katolicka utraciła już społecznie integrującą i polityczną funkcję, jaką pełniła w okresie monarchii, a liczne symbole religijne w przestrzeni publicznej nie mają znaczącej funkcji kulturotwórczej.

Jak podaje Pew Research Center, w roku 2018 w Polsce odnotowano 87% katolików, we Włoszech 78%, w Austrii 75% (Star, 2018).

W różnym natężeniu i z różną dynamiką przebiegają zarówno w Polsce, we Włoszech, jak i w Austrii procesy religijności. Z jednej strony nasilają się procesy sekularyzacyjne, mierzone udziałem w praktykach religijnych, zakresem akceptacji dogmatów wiary i kościelnych nakazów moralnych, zaufaniem i wsparciem finansowym instytucji religijnych. Z drugiej – zauważa się religijne

ożywienie, procesy desekularyzacyjne, rewitalizację religii, powstanie wspólnot wewnątrz Kościołów lub na ich obrzeżach, nowe formy religijności, przejście od religijności kościelnej do religijności i duchowości pozakościelnej, indywidualizację wiary (Libiszowska-Żółtkowska, 2012, s. 7–10; Mariański, 2016).

Jak podaje J. Mariański (2016) „Wszystkie religie świata, w tym i katolicyzm, podlegają ustawicznym transformacjom, także w kontekście procesów modernizacji i globalizacji, ale przekształcają się na wiele sposobów i w zróżnicowanym tempie”.

1. Założenia i realizacja badań

Podjęte badania stanowią próbę uchwycenia specyfiki wzorów spędzania świąt Bożego Narodzenia i wolnego świątecznego czasu we współczesnych rodzinach na podstawie rysunków dzieci z klas I–III z wybranych szkół Polski, Austrii i Włoch. Prezentowany projekt stanowi kontynuację badań zrealizowanych w 2012 roku, które dotyczyły identyfikacji sposobów świętowania niedzieli w polskich rodzinach (Górny i Sobczyk, 2013) oraz badań z 2014 roku dotyczących świąt wielkanocnych ilustrowanych w pracach plastycznych dzieci (Górny i Sobczyk, 2016).

Głównymi problemami badawczymi stały się kwestie dotyczące sposobów obchodzenia świąt Bożego Narodzenia ze szczególną koncentracją na kwestii zaangażowania dzieci w wieku wczesnoszkolnym i członków ich rodzin w religijne praktyki i rytuały związane z czasem świątecznym.

Problemy szczegółowe, które podjęto w trakcie badań, to:

Jakie motywy pojawiają się najczęściej w pracach ilustrujących Boże Narodzenie?

Czy występują motywy religijne? Czy ilustracje Bożego Narodzenia w jakikolwiek sposób obrazują zaangażowanie w praktyki religijne rodzin?

Jakie są sposoby obrazowania świąt Bożego Narodzenia?

W jaki sposób przedstawiona jest rodzina? Czy święta Bożego Narodzenia to święta rodzinne?

Jakie różnice występują w obrazowaniu BN przez dzieci z Polski, Austrii i Włoch?

Ze względu na specyfikę badanej populacji (dzieci z klas I–III) wykorzystano metodę analizy wizualnej prac plastycznych wykonanych przez dzieci na zadany temat: „Moje święta Bożego Narodzenia”. Rysunek jest jedną z najszerszych i autentycznych wypowiedzi dzieci, stąd przyjęto, iż może stanowić podstawę do wnioskowania socjologicznego odzwierciedlającego elementy kultury świętowania.

Jak podaje S. Popek (2010, s. 341):

Plastyka jest jedną z podstawowych form wypowiedzi i porozumiewania się za pomocą bezpośrednich (realistycznych) lub pośrednich (symbolicznych, abstrakcyjnych) środków wyrazu. Wewnętrzna potrzeba wypowiadania się w tej formie nasila się szczególnie w okresie przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym, kiedy język mówiony lub pisany nie jest dominującym środkiem porozumiewania się, a także wyrażania pragnień, wątpliwości, radości, smutków oraz najbardziej fantastycznych marzeń.

W interpretacjach przedstawień wizualnych J. Rose (2015, s. 33) uznaje istnienie trzech obszarów, w ramach których tworzone są znaczenia: obszar wytwarzania obrazu, obszar samego obrazu oraz obszar, w którym jest widziany przez różne publiczności. W prezentowanych badaniach analizowany był obszar samego obrazu – wytworów plastycznych dzieci w młodszym wieku szkolnym.

Dzięki współpracy z Kirchliche Paedagogische Hochschule w Wiedniu, Międzynarodową Organizacją Pilgrim oraz kilkoma polskimi szkołami udało się zebrać 249 prac austriackich (Volksschule Horn i Volksschule Zwettl), 180 rysunków włoskich (Monterotondo i Tormancina) oraz 163 prace polskich dzieci (Poznań, Luboń, Kalisz, Nowe Skalmierzyce, Gostyczyna)¹. Łącznie zebrano 592 rysunki obrazujące świętowanie Bożego Narodzenia.

Zgodnie z metodologią badań wizualnych po dokładnej analizie, mającej na celu poszukiwanie sposobu obrazowania tematu, zostały opracowane kategorie, następnie zakodowane i przeprowadzona analiza (Rose, 2015)

W badaniach zastosowano również założenia metodologiczne socjologii porównawczej. Zgodnie z nimi badania porównawcze powinny obejmować cztery główne etapy: 1) selekcja – ma na celu wybór określonego przedmiotu i problemu badań; 2) deskrypcja – polega na zbieraniu i opisie danych oraz zjawisk poddawanych analizie; 3) jukstapozycja – to zestawianie ze sobą informacji o tym samym zjawisku z różnych układów rzeczywistości, tworzeniu kryteriów porównywalności, a także ustalaniu podobieństw i różnic pomiędzy badanymi populacjami; 4) redeskrypcja – ma na celu zestawienie ze sobą danych o badanym zjawisku, zebranych wcześniej w procesie deskrypcji i jukstapozycji; 5) rektyfikacja i formowanie teorii – konstruowanie metaopieć, wyprowadzenie ogólnych prawidłowości i wniosków (Mack, 1996; Smith, 2000; Freiburger, 2018).

¹ W Polsce badania były utrudnione ze względu na strajki nauczycieli, mające początkowo charakter cichego protestu poprzez pójście na zwolnienie lekarskie. Z powodu choroby nauczycieli lekcje w szkołach były odwoływane, a rodzice nie posyłali dzieci do szkół. Stąd mimo wielu próśb skierowanych do polskich szkół zebrano relatywnie niewiele prac plastycznych.

2. Twórczość dzieci

Twórczość dzieci młodszego wieku szkolnego charakteryzuje się bogactwem treści literackich, obrazowanych w scenach rodzajowych. Elementy formy plastycznej pozostają w jakimś stosunku do siebie, tworząc jednolitą, realistyczną całość. Dziecko obrazuje otaczający oraz swój wewnętrzny świat, opierając się głównie na spostrzeżeniach. Dzieci w wieku wczesnoszkolnym nabywają umiejętności obserwacji, dzięki czemu gromadzą wiele treści w magazynie pamięci. Doznania bezpośrednie oraz pamięć dostarczają materiału do konstruowania oraz rekonstrukcji obrazów otaczającego świata. Wielką rolę w procesach poznawczych (w postrzeganiu świata) odgrywają emocje i uczucia. „To, co zabarwione uczuciowo, łatwiej się spostrzega, dłużej i dokładniej pamięta oraz pozwala tworzyć bogatsze treści wyobrazeniowe” (Popek, 2010, s. 263–265; Szuman, 2008).

Jak wynika z badań S. Popka, w samowolnie podejmowanej tematyce dominują kompozycje ilustracyjne z przewagą postaci ludzkiej. Jak podaje autor, „mimo poszerzania się tematyki w tym okresie postać ludzka nadal zajmuje pozycję pierwszoplanową (40% w stosunku do wszystkich pozostałych grup problemów)” (Popek, 2010, s. 268).

Dominują w tym wieku kolory czyste, jasne o wesołej palecie. Poprzez kompozycje barwne dzieci często wyrażają swoje nastawienie emocjonalne.

3. Tradycja Bożego Narodzenia i znaczenie rytuału świętowania

Z polskich badań CBOS, prowadzonych systematycznie od wielu lat, wynika, że niezależnie od deklaracji wiary i religijności ponad 90% Polaków świętuje Boże Narodzenie, składając sobie życzenia (99%), dzieląc się opłatkiem (98%), spożywając kolację wigilijną (98%), ubierając choinkę (97%). Znacznie ponad połowa (66%) deklaruje uczestnictwo w pasterce. Dla ponad połowy Polaków (53%) Boże Narodzenie to przede wszystkim święta rodzinne, dla nieco ponad jednej czwartej (27%) to święta religijne, 16% podkreśla chrześcijańską tradycję świąt (Boguszewski, 2017).

Rytuały religijne mają ogromne znaczenie wspólnototwórcze, więziotwórcze, są jednym z mechanizmów socjalizacji (Sroczyńska, 2003). Wśród nich szczególnie miejsce zajmuje świętowanie Bożego Narodzenia, należące do dorocznych rytuałów.

Obserwacje i literatura przedmiotu wskazują na powolną desakralizację świąt religijnych, w tym Bożego Narodzenia. Zdaniem J. Baniaka (2007) „Pro-

ces desakralizacji religijności dokonuje się w różnych elementach czy sferach życia religijnego katolików: w ich postawach, przekonaniach, zachowaniach i działaniach, w ich sposobie świętowania i w codziennym życiu osobistym, rodzinnym i publicznym”. Mimo deklaracji licznego uczestnictwa w pasterce, która wydaje się ważnym elementem chrześcijańskiego świętowania, Boże Narodzenie nabiera coraz bardziej komercyjnego charakteru, z koncentracją na prezentach i dekoracjach świątecznych.

4. Sposoby obrazowania świąt Bożego Narodzenia w rysunkach dzieci

Po dokładnej analizie treści prac wszystkie rysunki zostały podzielone na trzy rozłączne kategorie, nazwane: 1) święta z rodziną, 2) święta bez ludzi i 3) samotne święta.

Święta z rodziną to kategoria, w której znalazły się rysunki ilustrujące święta Bożego Narodzenia z zamieszczoną w różnym ujęciu rodziną. Głównym kryterium tej kategorii jest większa liczba ilustrowanych osób, często rozpoznawanych, odczytywanych jako rodzice, rodzeństwo czy inni członkowie rodziny. Niekiedy na pracach dzieci zamieszczały podpisy, wyraźnie oznaczając członków rodziny.

Rys. 1. *Święta z rodziną*, ch. 7 lat, Austria

Rys. 2. *Święta z rodziną*, dz. 7 lat, Austria

Druka kategoria została nazwana *święta bez ludzi*. Kategoria ta obejmuje prace zupełnie bez narysowanych postaci. Na pracach zilustrowane są motywy świąteczne, występujące jako główny element kompozycyjny lub jako jeden z elementów wnętrza. Najczęściej są to: choinka z prezentami, wnętrze domu lub dom ukazany z zewnątrz.

Rys. 3. Święta bez ludzi, dz. 8 lat

Rys. 4. Święta bez ludzi, ch. 10 lat

Trzecia kategoria to *samotne święta*. Są to prace, na których znajduje się jedna postać.

Rys. 5. Samotne święta, ch. 10 lat

Rys. 6. Samotne święta, dz. 11 lat

Tabela 1. Sposoby obrazowania Bożego Narodzenia a państwo

Kategorie tematyczne	Polska		Austria		Włochy		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Święta z rodziną	81	49,7	100	40,2	102	56,7	283	47,8
Święta bez ludzi	64	39,3	105	42,2	53	29,4	222	37,5
Samotne święta	18	11	44	17,7	25	13,9	87	14,7
Razem	163	100	249	100	180	100	592	100

Niemal połowa prac plastycznych obrazowała święta Bożego Narodzenia z rodziną, co wskazuje, że są to przede wszystkim święta rodzinne. Obecność rodziny w te święta jest najczęściej rysowana przez włoskie dzieci (56,7%), prawie równie często przez dzieci polskie (49,7%) i nieco rzadziej przez dzieci austriackie (40,2%).

Przedstawienia rodziny są różne: czasami członkowie rodziny ustawieni są obok siebie, bez wyraźnych interakcji i zaznaczenia aktywności, stojący wokół choinki, stołu, wewnątrz domu lub na zewnątrz w zimowej scenerii.

Rys. 7. Święta z rodziną, dz. 11 lat

Rys. 8. Święta z rodziną, dz. 10 lat

Na większości prac widoczne jest bardzo pozytywne, wręcz radosne nastawienie dzieci wyrażone w kolorach i rysowanych scenach rodzajowych. Szczególnie wyraźnie widać to we włoskich pracach, na których często pojawiają się zapisane komentarze. Przykładem jest praca dziesięcioletniej dziewczynki z komentarzem: „święta Bożego Narodzenia są dla mnie piękne, ponieważ jestem z moją rodziną”.

Na innych pracach widoczne są różne aktywności: członkowie rodziny zasiadają przy stole, spożywając świąteczny posiłek, przygotowują potrawy świąteczne i zastawiają stół, rozpakowują prezenty, dzieci zajęte są zabawą przy choince lub na śniegu.

Drugą co do wielkości kategorią (37,5%) są prace ilustrujące Boże Narodzenie bez ludzi. Dominującym motywem w tej kategorii jest wnętrze mieszkania z choinką i prezentami.

Rys. 9. Święta bez ludzi

Rys. 10. Święta bez ludzi

Na wielu pracach narysowany jest stół nakryty do świątecznego posiłku. Częstym elementem kompozycji jest okno z widokiem na nocne niebo.

Obrazowanie świąt bez ludzi najczęściej występuje w Austrii (42,2%), w Polsce (39,3%) i w najmniejszym odsetku we Włoszech (29,4%).

Dość odmiennym i jednocześnie zastanawiającym sposobem obrazowania świąt są prace zaliczone do kategorii *samotne święta* (14,7%). Najczęściej tego typu obrazowanie występuje w Austrii (17,7%), nieco rzadziej we Włoszech (13,9%) i najrzadziej w Polsce (11%). Na tych pracach występuje tylko jedna postać, najprawdopodobniej sam autor rysunku.

Rys. 11. *Samotne święta*, dz. 9 lat, Polska

Rys. 12. *Samotne święta*, dz. 10 lat, Austria

Na części prac postać jest ukazana frontalnie w przestrzeni domu, obok nakrytego stołu i choinki z prezentami, w austriackich pracach obok palącego się kominka. Na rysunku często zewidencjonowane są przedmioty (choinka, prezenty, kominek) a wśród nich postać. U starszych dzieci postać częściej ukazana jest w konkretnej pozycji, np. siedząca przed kominkiem, siedząca przy stole. Tam, gdzie nie ma licznie zilustrowanej rodziny, ale jest stół zastawiony dla wielu osób, jest wiele prezentów, można zakładać, że jest to czas przygotowania, oczekiwania na innych członków rodziny. Szczególne zastanowienie natomiast budzą prace, na których jest jedna postać, na przykład samotnie siedząca przed kominkiem, i stół z jednym talerzem i kubeczką. Takie obrazy najliczniej pojawiają się w austriackich rysunkach.

Jak wynika z analizy rysunków, najbardziej rodzinnie przeżywają święta Polacy, na drugim miejscu Włosi, nieco mniej Austriacy. Świętowanie odnosi się przede wszystkim do relacji międzyludzkich w rodzinie i wśród przyjaciół. Można zakładać, że im mniej relacyjności, tym mniejszy przekaz treści kulturowych, mniejsze oddziaływanie socjalizacyjne, a w tym słabsza socjalizacja religijna.

5. Dominujące w pracach motywy

Niezależnie od podziału na kategorie odnoszące się do sposobu obrazowania świąt dokonano analizy dominujących motywów rysowanych w ilustracjach Bożego Narodzenia. Szczególnie interesujące w kontekście badania religijności wydały się motywy ściśle związane z sakralnym znaczeniem świąt Bożego Narodzenia. Do takich motywów można zaliczyć szopkę bożonarodzeniową.

Rys. 13. Szopka bożonarodzeniowa

Rys. 14. Szopka w domu, ch. 10 lat, Włochy

Szopka została narysowana jako samodzielny, jedyny motyw tematyczny lub jako jeden z elementów kompozycji we wnętrzu domu, obok stołu wigilijnego lub choinki. Szopka została zamieszczona w niespełna co dziesiątej (8,8%) pracy plastycznej. Najczęściej rysowana była na pracach włoskich (12,8%), nieco rzadziej na austriackich (10,8%) i sporadycznie na polskich (1,3%). Stajenka najczęściej rysowana jest na tle ciemnego błękitnego nieba, co sprawia wrażenie nocy, na którym uwidacznia się gwiazda betlejemska. Z ciemności nocy promienieje światłem wewnątrz stajenki, w której widać postacie Maryi, Józefa i Dzieciątka Jezus. Obok stajenki najczęściej stoją zwierzęta, w niektórych pracach rozpoznać można postacie trzech króli.

Motyw stajenki – jako wyraźny znak świąt Bożego Narodzenia, symbolizujący istotę świąt i jako jeden z niewielu elementów należących do sfery *sacrum*, pojawia się jednak na nielicznych pracach.

Prace polskie, włoskie i austriackie są zróżnicowane ze względu na częstotliwość występowania tego symbolu i sposób jego obrazowania. Widoczne jest tu zjawisko silnego osadzenia motywu szopki w tradycji kulturowej Włochów i Austriaków. Wydaje się, że mimo najwyższych z trzech krajów wskaźników religijności nieco zanika w Polsce tradycja budowania szopek. W Austrii i Włoszech żywa jest tradycja budowania szopki betlejemskiej w przestrzeni publicznej, najbardziej znana na placu św. Piotra w Rzymie.

Przy analizie treści obrazów Bożego Narodzenia ważne są znaki i symbole religijne, do których została zaliczona szopka betlejemską, ale również istotne wydają się znaki wykraczające w jakikolwiek sposób poza materialny wymiar życia. Do takich znaków zaliczyć można postać św. Mikołaja i Christkindl. Postać św. Mikołaja rysowana jest w co czwartej włoskiej pracy (25%) i w mniej niż co piątej polskiej (17%). Święty Mikołaj prawie nie pojawia się na austriackich pracach.

Rys. 15. Postać św. Mikołaja

Rys. 16. Św. Mikołaj

Święty Mikołaj rysowany jest najczęściej we wnętrzu domu, gdzie zostawia prezenty pod choinką. Czasami występuje w scenarii zimowej obok ulepienego ze śniegu bałwana, ośnieżonych drzew i zabudowań.

W Austrii zamiast św. Mikołaja częściej niż w co dziesiątej pracy (12,5%) narysowany jest Christkindl. Ten charakterystyczny motyw (Aniołka – Dzieciątka) występuje przede wszystkim w Austrii. W Polsce jest nieznan, we Włoszech występuje sporadycznie (2,8%).

Rys. 17. Christkindl, dz. 9 lat, Austria

Rys. 18. Christkindl, ch. 10 lat, Austria

Christkindl rysowany jest we wnętrzu domu lub na niebie jako anioł, duszek przychodzący z niebios. Austriackie dzieci wierzą, że to Christkindl przynosi prezenty i choinkę.

Najczęściej występującym (w 90,2% prac) symbolem Bożego Narodzenia jest choinka. Rysowana bardzo barwnie, z dużą ilością dekoracji: bombek, świa-

teł i łańcuchów, zwieńczona najczęściej gwiazdą. Często rysowana w centralnej części kompozycji, stanowiąca dominantę. Choinka występuje niezależnie od innych elementów kompozycji obrazu, niezależnie od rysowanych postaci, wnętrza domu czy scenerii zimowego pejzażu. Choinka to znak świąt Bożego Narodzenia, który jako pierwszy pojawia się w przestrzeni publicznej, szczególnie w galeriach handlowych, placach miejskich. To znak, który mocno wiąże się z komercyjnym aspektem świąt i przypomina o konieczności kupowania prezentów, określanym jako *pod choinkę*.

Rys. 19. Choinka, ch. 10 lat, Polska

Rys. 20. Choinka, dz. 8 lat, Polska

Najczęściej rysowana w pracach austriackich (93,6%), następnie w polskich (90,8%), najrzadziej we włoskich. Choinka to symbol uniwersalny dla wierzących i niewierzących. Dla dzieci bardzo ważny ze względu na oczekiwanie prezentów, które najczęściej pod tą choinką są zostawiane. Choinka to symbol radości i znak świątecznego czasu. Brak choinki jest powodem smutku.

Bardzo ważnym w kontekście świąt i przekazu religijnego motywem jest stół. Obecność stołu jest znakiem spotkania, wspólnoty. Najczęściej stół rysowany był w centralnej części kompozycji, frontalnie lub widziany z lotu ptaka, nakryty świątecznym obrusem z wyraźnie zaznaczoną zastawą stołową dla wielu osób.

Najczęściej przy stole zasiadają członkowie rodziny, czasami nawet podpisani przez dziecko. W innych pracach widoczny jest nakryty stół bez ludzi, w nielicznych pracach tylko stół bez nakryć. Pusty stół może być znakiem oczekiwania na spotkanie, czasem przygotowań albo tęsknoty za spotkaniem.

Rys. 21. Stół świąteczny

Rys. 22. Stół świąteczny

Odczytywany jako wspólnota stołu motyw jest rysowany w co trzeciej ilustracji Bożego Narodzenia. Zdecydowanie najczęściej stół jest rysowany przez dzieci polskie, aż w 65% prac. Być może dlatego, że kolacja wigilijna najsilniej zakorzeniona jest w polskiej tradycji, jak również zwyczaj biesiadowania przy świątecznych potrawach. Zdecydowanie mniej zastawionych stołów znajduje się w pracach włoskich (17,8%) i austriackich (15,7%). Na włoskich pracach występuje wiele przedstawień rodzinnego świętowania, ale niekoniecznie przy stole. W polskiej kulturze spotkanie wigilijne ma szczególny charakter, jest jedyną w swoim rodzaju kolacją podaną przy bardzo starannie i symbolicznie nakrytym stole, która przynależy do świąt Bożego Narodzenia. Kolacja ta jest pełna znaków pojednania, wybaczenia i wzajemnej otwartości. Już nigdy w roku nie ma tak ważnego spotkania przy stole. Dla Włochów, którzy bardzo podkreślają rodzinny charakter świąt Bożego Narodzenia, stół nie ma takiego znaczenia związanego z Bożym Narodzeniem, możliwe, że dlatego, iż świętowanie i wielogodzinne biesiadowanie przy stole jest doświadczane również przy innych okolicznościach.

We włoskich pracach można odnaleźć jeszcze inny motyw, nieobecny w Polsce i w Austrii – motyw pomocy potrzebującym.

Rys. 23. Motyw pomocy potrzebującym

Rys. 24. Motyw pomocy potrzebującym

Przedstawione prace są przykładem występowania motywu pomocy potrzebującym. Widoczny na pracy komentarz: *W Boże Narodzenie wysłałam, spotkałam bezdomnego i uśmiechnęłam się.*

Wnioski

Wyniki analizy rysunków potwierdzają to, co wynika z innych badań, że święta Bożego Narodzenia to przede wszystkim święta rodzinne. Zakładając, że najsilniejszy przekaz wiary ma miejsce właśnie w rodzinie, w małych wspólnotach, oznaczałoby to, że wspólnotowość daje szansę na kultywowanie tradycji i rytuałów oraz przekaz wiary i socjalizację religijną. Prawdopodobnie tam, gdzie brakuje rodziny, brakuje również religijnej socjalizacji. Szczególnie tam, gdzie widać ewidentnie samotność dzieci w rysunkach zaliczonych do kategorii *samotne święta*, przekaz wiary i tradycji jest zagrożony.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, najbardziej rodzinnie wydają się spędzać święta Polacy i Włosi. Nieco odmienny charakter ma to wspólnotowe świętowanie. Polacy zdecydowanie częściej budują wspólnotę stołu, co jest zaznaczane przez polskie dzieci. Włosi budują rodzinne relacje, świętując nie tylko przy stole lub też, co bardzo prawdopodobne, stół jest tak częstym miejscem świętowania, że nie jawi się jako symbol Bożego Narodzenia. We włoskich pracach widoczny jest wymiar ludyczny, wspólnej radości i zabawy.

Symbole związane z *sacrum*, do których można zaliczyć szopkę bożonarodzeniową, rysowane są na niespełna co dziesiątej pracy. Zaskakująco, mimo najwyższych wskaźników religijności w Polsce, zdecydowanie częściej pojawiają się w pracach włoskich i austriackich. Najprawdopodobniej związane jest to z silnie zakorzenioną tradycją budowania, często pokątnych, szopek, nie tylko w domach, ale również w przestrzeni publicznej.

Na co dwudziestej pracy brak jakichkolwiek motywów świątecznych, nawiązujących do symboliki Bożego Narodzenia. Dzieci narysowały zimowe sceny rodzajowe przedstawiające zabawy na śniegu, sporty zimowe oraz śnieżne bałwany.

Każdy kraj ma pewne elementy dominujące w pracach, poza choinką, która zdobi niemal wszystkie ilustracje Bożego Narodzenia. Dla Polaków charakterystycznym symbolem świąt jest zastawiony stół, prawdopodobnie stół wigilijny. Ta typowo polska tradycja jedynej w swoim rodzaju, wyjątkowej kolacji, pełnej symboli religijnych, może stanowić przykład praktyk rytualnych, w rozumieniu McGuire, stanowiących ważny aspekt religii (McGuire, 2012, s. 47–50).

Charakterystyczna dla włoskich prac jest postać św. Mikołaja oraz nieobecny w innych krajach motyw pomocy potrzebującym. Otwartość na biednych i potrzebujących, umiejętność obdarowywania może mieć religijne uzasadnienie i płynie m.in. z nauki Kościoła katolickiego. W austriackich pracach charakterystycznym motywem jest Christkindl, który przynosi dzieciom prezenty.

Literatura

- Baniak J. (2007). *Desakralizacja kultu religijnego i świąt religijnych w Polsce. Studium socjologiczne*. Kraków: Nomos.
- Boguszewski R. (2017). *Boże Narodzenie 2017* (Komunikat z badań No. 172). Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.
- Falanga A. (2005). *Wszystko o Bożym Narodzeniu: Tradycje, pieśni i potrawy z całego świata*. Kraków: Wydawnictwo Salvator.
- Freiberger O. (2018). Elements of a Comparative Methodology in the Study of Religion. *Religions*, 9(2), 38.
- Górny A., Sobczyk A. (2013). Wielkie świętowanie małych artystów. Obraz niedzieli w pracach plastycznych dzieci. W: H. Mielicka-Pawłowska (red.), *Religijne wymiary życia społecznego*. Kielce: Uniwersytet Jana Kochanowskiego.
- Górny A., Sobczyk A. (2016). Czekoladowe zajączki i wiosenne grillowanie czy droga krzyżowa i Zmartwychwstanie? Święta Górnego Śląska wielkanocne w pracach plastycznych dzieci. Studium na przykładzie młodych mieszkańców Górnego Śląska. W: I. Borowik, A. Górny, W. Świątkiewicz (red.), *Globalny i lokalny wymiar religii*. Kraków: Nomos.
- Libiszowska-Żółtkowska M. (2012). Wprowadzenie. W: E. Firlit, M. Hains, M. Libiszowska-Żółtkowska, G. Pickel, D. Pollack (red.), *Pomiędzy sekularyzacją i religijnymżywieniem: Podobieństwa i różnice w przemianach religijnych w Polsce i Niemczech*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Mack B.L. (1996). On redescribing Christian origins. *Method & Theory in the Study of Religion*, 8(3), 247–269.
- Mariański J. (2016). Religia i religijność w zsekularyzowanych społeczeństwach. *Zeszyty Naukowe KUL*, 59 (4(236)), 3–26.
- McGuire M.B. (2012). *Religia w kontekście społecznym*. Kraków: Nomos.
- Popek S. (2010). *Psychologia twórczości plastycznej*. Kraków: Impuls.
- Rose G. (2015). *Interpretacja materiałów wizualnych: Krytyczna metodologia badań nad wizualnością*. Warszawa: Wydawnictwa Naukowe PWN.
- Smith J.Z. (2000). The 'End' of Comparison: Redescription and Rectification. W: K.C. Patton, B.C. Ray (red.), *A magic still dwells: Comparative religion in the postmodern age* (237–241). Berkeley, California: University of California Press.
- Sroczyńska M. (2003). Znaczenie rytuałów religijnych w życiu polskich katolików. *Kieleckie Studia Teologiczne*, 2, 71–79.
- Star K.J. (2018). 5 facts about Catholics in Europe. *Pew Research Center*, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/12/19/5-facts-about-catholics-in-europe> [6.01.2020].
- Szuman S. (2008). *Sztuka dziecka*. W: tenże, *Wybór pism estetycznych*. Warszawa: Universitas.

